KAUPPAKAMARI

LAUSUNTO
23.10.2023

Eduskunnan talousvaliokunta
Viite: HE 41/2023 vp ja VNS 1/2023 vp

LAUSUNTO HALLITUKSEN ESITYKSESTÄ EDUSKUNNALLE VALTION TALOUSARVIOKSI VUODELLE 2024 SEKÄ VALTIONEUVOSTON SELONTEOSTA JULKISEN TALOUDEN SUUNNITELMAKSI VUOSILLE 2024–2027

Talousvaliokunta on pyytänyt Keskuskauppakamarilta asiantuntijalausuntoa valtion ensi vuoden talousarviosta sekä vuosien 2024–2027 julkisen talouden suunnitelmasta. Keskuskauppakamari kiittää mahdollisuudesta lausua ja esittää huomioinaan seuraavaa.

HALLITUKSEN ESITYS VALTION TALOUSARVIOKSI VUODELLE 2024

Hallitus esittää vuoden 2024 talousarvion määrärahoiksi 87,9 miljardia euroa, mikä on 6,5 miljardia euroa enemmän kuin vuoden 2023 talousarviossa. Menojen kasvu selittyy pääosin inflaatiosidonnaisilla indeksitarkistuksilla, valtion korkomenojen nousulla sekä hyvinvointialueiden rahoitusmenojen kasvulla.

Valtion budjettitalouden tuloiksi ilman nettolainanottoa arvioidaan 76,3 miljardia euroa. Ensi vuoden talousarvioesitys on 11,5 miljardia euroa alijäämäinen ja alijäämä katetaan ottamalla lisää velkaa. Keskuskauppakamari on huolestunut siitä, että pääministeri Orpon hallitusohjelmassa tavoitelluista säästötoimista ja vallitsevasta korkeasta työllisyysasteesta huolimatta julkisen talouden epätasapaino on suuri ja valtion velkaantumin jatkuu kestämättömällä tasolla.

Heikkenevän suhdanteen olosuhteissa ei kuitenkaan voisi suositella oleellisesti ripeämpää menosopeutusta vielä ensi vuodelle. Hallitus valmistelee laajaa joukkoa säästötoimia, jotka tulevat osaltaan parantamaan julkisen talouden tilannetta. Valtaosa suunniteltujen toimenpiteiden vaikutuksesta ei kuitenkaan näy vielä täysimääräisesti ensi vuonna. Vuodelle 2024 nettomääräisistä menosäästöistä kohdistuu noin 0,8 miljardia euroa, eli valtaosan säästöistä on suunniteltu astuvan voimaan vasta myöhemmin hallituskaudella. Toimenpiteiden ajoitus on finanssipoliittisesti perusteltu.

Sen sijaan on syytä kiinnittää huomiota siihen, että hallituksen talousarvioesityksessä vuoden 2024 bruttokansantuotteen kasvuksi on ennustettu 1,2 prosenttia. Vaikka ennusteen toteutuminen on sinänsä täysin mahdollista, on sitä syytä pitää pikemminkin optimistisena kuin varovaisena tai ainakaan pessimistisenä. Valtaosa ennustelaitoksista on ennustanut ensi vuodelle lähempänä nollaa olevia kasvulukuja. Siksi on syytä olla huolissaan siitä, että valtion jo valmiiksi suuri alijäämä kasvaa ennakoidusta, jos suhdannetilanne kehittyy ennustettua heikommin.

VALTIONEUVOSTON SELONTEKO JULKISEN TALOUDEN SUUNNITELMAKSI VUOSILLE 2024–2027

Kokonaisuudessaan pääministeri Orpon hallitus pyrkii rakenteellisesti vahvistamaan julkista taloutta (valtio, kunnat, hyvinvointialueet, sosiaaliturvarahastot) nettomääräisesti 6 miljardia euroa vuoden 2027 tasolla. Varsinaisia menosopeutuksia on noin 4 miljardia euroa. Loput noin 2 miljardia euroa on tarkoitus saavuttaa sote-sektorin menojen kasvun hillitsemisellä sekä työllisyystoimilla.

Tavoite on kannatettava ja Keskuskauppakamari pitää sopeutustahtia oikein mitoitettuna. Ei ole kuitenkaan mitenkään varmaa, että suunnitellut toimenpiteet tulevat riittämään julkisen talouden tasapainottamiseksi tavoitteen mukaisesti kyseisellä aikavälillä. Säästötavoitteen toteutuminen nojaa isolta osalta sote-menojen hillitsemiseen, mikä on varsin epävarmaa.

Työllisyyden osalta tavoitellaan 100 000 uutta työllistä. Tavoite on hyvä, mutta se on syytä tulkita rakennepoliittisena pitkän aikavälin vaikutuksena. Lyhyellä aikavälillä työllisyyskehitys riippuu olennaisesti suhdannetilanteesta, mikä on suurelta osin hallituksen päätösten ulottumattomissa. Valitettavasti nykyisessä suhdannetilanteessa on syytä pitää pikemminkin todennäköisenä sitä, ettei 100 000 työllisen lisäys toteudu vielä vaalikaudella. Siinä tapauksessa myös työllisten lisäyksen varaan lasketut menosäästöt ja tulolisäykset jäisivät vajaaksi, mikä uhkaisi sekin 6 miljardin euron sopeutustavoitteen saavuttamista.

Veropolitiikan osalta hallitus on sitoutunut olemaan päätösperäisesti kiristämättä kokonaisveroastetta. Tavoite on hyvä, sillä Suomen kokonaisveroaste on jo valmiiksi korkea. Silti myös tulopuoli on välttämättömässä roolissa, kun julkisen talouden tasapainoa tavoitellaan pidemmällä aikavälillä. Tulopuolen vahva kehitys tulee vaatimaan sekä kasvuinvestointeja koulutukseen ja TKI-toimintaan että riittävää verotusta erityisesti välillisen verotuksen puolella. Jatkossa verotusta tulee uudistaa liikenteen verotuksen osalta, jotta vältetään kokonaisveroasteen liiallinen aleneminen fossiilisten polttoaineiden käytön vähentyessä.

Sopeutustoimista huolimatta julkisyhteisöjen rahoitusaseman ennustetaan heikkenevän huomattavasti lähivuosina, erityisesti vuosien 2024 ja 2025 aikana. Jos menosäästöissä ja työllisyystoimissa onnistutaan, kapenee kuitenkin alijäämä hallituskauden lopussa ja velkasuhteen nousun kulmakerroin loivenee.

Kansantalouden tilinpidon käsitteistöllä mitattuna julkisyhteisöjen bruttovelka jatkaa kuitenkin kasvussa koko hallituskauden. Kokonaisuudessaan velkasuhteen ennustetaan nousevan vuosina 2024–2027 lähes 7,5 prosenttiyksikköä ja olevan 81,6 prosenttia vuonna 2027.

Jopa huonompi kehitys on täysin mahdollinen. Siksi onkin tärkeää, että hallitus on osana julkisen talouden suunnitelmaa myös sitoutunut tekemään tarvittaessa lisää toimenpiteitä, jos näyttää siltä, että 6 miljardin euron tavoitetta julkisen talouden kokonaisuuden vahvistamisessa ei muuten saavuteta. Saattaa olla, että pidemmän päälle julkisen talouden tasapainottaminen edellyttää toistaiseksi sopeutuksen ulkopuolelle jätettyjen isojen menoerien, kuten työeläkkeiden indeksitarkistusten, huomioimista.

Lisäksi Keskuskauppakamari haluaa korostaa, että vaikka hallitusohjelmassa suunnitellut työllisyystoimet ovat sinänsä pääosin kannatettavia, eivät ne yksinään riitä. Suomen työllisyysaste on jo valmiiksi korkea, joten työllisten väestöosuutta ei voida realistisesti kasvattaa riittävästi nykyisellä väestöpohjalla. Siksi pidemmän päälle työikäisen väestön maahanmuutto on kriittisen tärkeää. Riittävän suuri työperäisen maahanmuuton taso on työllisyyden kehityksen kannalta tärkein yksittäinen työllisyyttä parantava politiikkatoimenpide, eikä julkisen talouden tasapainottaminen todennäköisesti tule pidemmän päälle onnistumaan ilman sitä.

HUOMIOITA TALOUSARVIOESITYKSESTÄ LIITTYEN ELINKEINOELÄMÄN TOIMINTAYMPÄRISTÖÖN

Lisäpanostukset TKI-toimintaan tervetulleita

Tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoitus kasvaa ensi vuonna n. 280 miljoonalla eurolla kuluvaan vuoteen verrattuna. Keskuskauppakamarin mukaan lisäpanostukset TKI-toimintaan ovat kannatettavia, sillä velkaantunut Suomi tarvitsee kasvua ja tuottavuuden parantamista. Keskuskauppakamarin mukaan on tärkeää, että TKI-rahoituksen kohdentamiseen otetaan strateginen ote maksimaalisen vaikuttavuuden takaamiseksi ja lisäarvon luomiseksi aikaisempaan verrattuna. Rahoitus ei saa sirpaloitua liian pieniin puroihin.

TKI-rahoituksen lisäämisellä on tarkoitus vivuttaa yksityistä TKI-rahoitusta. Keskuskauppakamari huomauttaa, että yritysten innokkuuteen tehdä TKI-investointeja vaikuttaa keskeisesti se, kuinka houkutteleva ja kilpailukykyinen toimintaympäristö Suomi kokonaisuutena on. Siksi on tärkeää, että hallitus on lähtenyt parantamaan Suomen kansainvälistä kilpailukykyä esimerkiksi uudistamalla työmarkkinoita sekä ohjaamalla esimerkiksi EU:n elpymisvälineen varoja erityisesti luvituksen keventämiseen, jotta puhtaan energian investointeihin saadaan vauhtia. On myös tärkeää, että TKI-verovähennyksen kannustavuus paranee vuoden 2024 alusta ja että yritysten verotus säilyy ennakoitavana.

Liikenneinfran investointiohjelma käynnistettävä viipymättä

Keskuskauppakamari pitää erittäin hyvänä, että hallituksen nk. Investointipakettiin kuuluva liikenneinfran investointiohjelma (31.10.78) laitetaan liikkeelle vuoden 2024 talousarviossa vaikeasta taloustilanteesta huolimatta. Suomi on logistisessa kilpailukyvyssä takamatkalla keskeisiin verrokkimaihin verrattuna. Panostukset liikenneinfraan ovat tarpeellisia suomalaisten yritysten kilpailukyvyn parantamiseksi. Infrainvestointien nopea käynnistäminen saattaa helpottaa rakennusalan heikkoa suhdannetilannetta sekä vauhdittaa taloutta.

Keskuskauppakamari kuitenkin huomauttaa, että investointiohjelman toteutuminen on keskeisin hallitusohjelman toimenpide liikenneverkkojen osalta ja siksi hankkeiden toteutukseen ensi vuodelle varattu määräraha (12 milj. euroa) jää vaatimattomaksi. Lisäksi on mainittava, että nyt käynnistettävät hankkeet eivät kaikilta osin sisälly liikennepolitiikan pitkäjänteistämiseksi laaditun Liikenne 12 -suunnitelman

investointiohjelman koreihin. Tähän on jatkossa syytä kiinnittää huomiota, ettei laajassa parlamentaarisessa ja sidosryhmäyhteistyössä ja hyvään tietopohjaan perustuvan Liikenne 12 -suunnitelman sitovuus vesity. Parempi ennakoitavuus ja pitkäjänteisyys liikennepolitiikassa on tärkeää antamaan informaatiota markkinalle tulevista vuosivolyymeistä toiminnan suunnittelun ja resurssien hallinnan tueksi, jolla on taas vaikutusta saatavien urakkatarjousten hintatasoon.

Talousarviossa esitetään 250 miljoonan euron lisärahoitusta korjausvelan purkamiseen väyläverkolta (31.10.20). Vuodelle 2024 esitetty lisärahoitus on kohdistumassa tieverkolle, erityisesti päällystystöihin. Keskuskauppakamari pitää tätä lisäpanostusta tarpeellisena, ja huomauttaa, että perusväylänpitoon tarvittaisiin vastaavan suuruinen pysyvä vuotuinen lisärahoitus, jotta korjausvelan kasvu väyläverkolla saataisiin kokonaan pysäytettyä.

Lähes 60 prosenttia yrityksistä kärsii osaajapulasta heikosta suhdannetilanteesta huolimatta

Pula osaavasta työvoimasta on muuttunut yrityksissä krooniseksi. Vaikka suhdannetilanne on vähentänyt hieman työvoiman kysyntää verrattuna vuoden takaiseen, kärsii lähes 60 prosenttia yrityksistä osaajapulasta kauppakamareiden syyskuussa toteutetun jäsenkyselyn perusteella. Kyselyyn vastasi 1154 yritystä eri puolilta maata, eri toimialoilta. 66 prosenttia yrityksistä kertoi, että henkilöstöpula rajoittaa yrityksen kasvua ja liiketoiminnan kehittämistä.

Tilanne on Keskuskauppakamarin mukaan huolestuttava, sillä osaavan työvoiman saatavuus ei saa muodostua pullonkaulaksi tulevalle talouskasvulle. Esimerkiksi vihreän siirtymän investointisuunnitelmat eri puolilla maata sekä TKI-panostusten nostaminen kohti neljää prosenttia BKT:sta vuoteen 2030 mennessä tarvitsevat toteutuakseen tekijöitä.

Osaajapulaan on etsittävä ratkaisuja, sillä on riski, että taloutemme mukautuu lähes huomaamatta potentiaaliaan pienemmälle tasolle, joka entisestään vaikeuttaa myös julkisen talouden tasapainottamista.

Kauppakamareiden kyselyn perusteella hallituksen Pohjoismainen työlinja saa yrityksiltä tukea, sillä yhdeksi merkittävimmistä ratkaisuista osaajapulaan kyselyssä nousee työn vastaanottamisen kannusteiden parantaminen. Korkeaan rakennetyöttömyyteen on puututtava samaan aikaan kun työperäistä maahanmuuttoa on lisättävä ja kansainvälisiä osaajia on houkuteltava Suomeen.

KESKUSKAUPPAKAMARI

Jukka Appelqvist	Piia Karjalainen	Johanna Sipola
pääekonomisti	johtava asiantuntija	varatoimitusjohtaja